

Lipótmezei história

Valamikor régen, az 1870-es években, amikor már ismét volt kedve szórakozni a „szebblelkű” ifjúságnak, nyaranta bálakat rendeztek a Margitszigeten. Akkoriban még nem épült meg a híd, amelyen könnyedén el lehetett volna jutni a nevezetes helyszínre, így hajók szállították a bálozni kívánókat. A korabeli sajtó híven számolt be ezekről az eseményekről, jelesül az 1871. évi jogászbálról is. A *Nefelets* című, főleg „a szebbik nemnek” szánt újság hosszan sorolja a résztvevő hölgye nevét, többjük toalettjét részletesen lefestve, nem hallgatva el az anyag, a szín és a fazon mibenlétét sem.

A résztvevők között áll dédanyám, Benel Adél neve is. Hogy ezen a bálon rabolta-e el az ifjú ügyvéd, Gazdy Béla szívét, vagy egy hasonlón, nem tudni. Ám a *Fővárosi Hírek* 1874. február 12-i számában egy rövid hír jelent meg: „*Gazdy Béla pesti ügyvéd eljegyzé Benel Adél kisasszonyt.*” Azt már a fennmaradt házassági anyakönyvi kivonatból tudjuk, hogy még ez év május 2-án örök hűséget fogadtak egymásnak. Ugyancsak ebben a dokumentumban áll az is, hogy a menyasszony lakhelye „*helyben, a lipótmezei tébolydában*” van, tanúja pedig Dr. Schnirch Emil „*orsz. tébolydai igazgató*”.

Amikor ez az okirat kezembe került úgy jó tíz évvel ezelőtt, mindez még rejtve volt előttem. Csak annyit tudtam Benel Adélról és Gazdy Béláról, amit rég holt nagyanyám mesélt szüleiről. Ezekben a történetekben minden idilli volt, Adél szép és gondoskodó édesanyaként jó módokban nevelte hat szép gyermekét járásbíróvá emelkedett férje oldalán. Tébolydáról szó sem esett. Valami sötét titok sejlett fel előttem, amit gondosan elhallgattak még a legközelebbi hozzátartozók elől is. Szinte láttam a szépséges örült leányt, akit a tébolyda rideg falai között rejtegetnek a külvilág elől. Megijedtem, hogy valami szörnyű betegséget, elmebajra való hajlamot örökítettem gyermekeimre és unokáimra.

Szerencsére férjem jóval józanabban ítélte meg a helyzetet, így a tőlünk sétatávolságra lévő – akkor még működő – nevezetes intézményt engedéllyel meglátogattuk, hogy kiderítsük, miféle elmebaja lehetett szegény dédanyámnak. Többször átnéztük a számba jöhető évek összes kórlapját, de Benel Adéléra nem sikerült rábukkannunk. A könyvtáros hölgy javasolta, hogy kutassunk az Országos Levéltárban, mert az általunk vizsgált időszak dokumentumait ott őrzik.

Azt is ő mondta el, hogy régen az alkalmazottak családjukkal együtt az intézetben kialakított lakásokban laktak, így lehetséges, hogy dédanyám és családja is.

Talán még sincs szörnyű titok? A kíváncsiság nem hagyott nyugodni, így férjemmel elkezdtek a kutatást. A Magyar Királyi Országos Tébolyda iratait tanulmányozva, valamint a korabeli sajtót böngészve feltárult előttünk a múlt.

A szálak Adél édesapjához, Benel Ferenchez vezettek, aki 1870-től 1883-ig a tébolyda időrendben második ellenőre volt.

Miután az intézet első ellenőrét hivatali visszaélések miatt felmentették 1870-ben, a megüresedett állást újból be kellett tölteni egy megbízható, tisztességes, rátermett emberrel. A Belügyminisztérium saját számvevőszékétől kért javaslatot. Válaszukban ezt olvashatjuk: *„ezen állomásra kebelbeli számtiszt Benel Ferencz, ki a tébolydai számvitelben teljesen jártas, s igen arra való tiszta jellemű egyén, önként ajánlkozik... Őt tehát a nagyméltóságú ministeriumnak végleges kinevezetésre e hivatal ajánlani nem késlekedik.”* A javaslat elfogadtatott, így a minisztérium 1870. október 7-én Benel Ferenc I. osztályú számtisztet az intézet ellenőrének 1.200 ft éves fizetéssel kinevezte, ki a hivatali esküt október 15-én (éppen 150 éve!) letéve hivatalba lépett és november 1-jén feleségével, valamint gyermekeivel együtt az intézet főépületének 2. emeletén biztosított 3 szobás, cselédszobás szolgálati lakásába beköltözött.

A legendás „Lipótmező”, a „sárga ház” – ahogy a köznyelv emlegette az intézményt – korántsem volt olyan hátborzongató, amilyennek egy tébolydát elképzel az ember. Először is csodaszép környezetben, Buda akkori I. kerületének külterületén, a Kis-Hárshegy keleti és részben déli lejtőjén épült hatalmas ősfás területtel körülvéve. Az impozáns, a kor minden modern technikai vívmányával felszerelt főépületen kívül számos melléképületről is gondoskodtak, hogy az ápoltakat minél jobban gyógyítani és ellátni tudják. Ezért nagyszámú személyzetre is szükség volt.

A hierarchia élén az orvos-igazgató állt, abban az időben a Benel Adél és Gazdy Béla házassági anyakönyvi kivonatában tanúként szereplő Dr. Schnirch Emil. Őt követték az ún. elsőd és másod orvosok, akik a tényleges gyógyító munkában vettek részt. A hivatali személyzetet a gondnok, az ellenőr – ez volt úkapám -, hivatalsegédék és írnokok alkották. Szolgaszemélyzet is volt szép számmal, hiszen sok tennivaló akadt az intézet működtetésével kapcsolatban.

Az itt ápolts betegek élete nem volt sivárnak mondható. Szabadon sétálhattak a parkban, kísérettel elhagyhatták az intézet területét, számukra multságokat, bálakat rendeztek, a kezeléseik szünetében társasjátékozhattak, a férfiak sportolhattak. Sport helyett a hölgyeknek közös kávézás jutott. Azok az ápolts, akiknek az állapota megengedte, a rendelkezésre álló

műhelyekben dolgozhattak, szakmát tanulhattak. Munkájukért csekély fizetséget is kaptak, melyet a nevük alatt nyilvántartottak és gyógyulásuk után átvehettek.

Benel Ferenc olyannyira lelkiismeretesen végezte munkáját tébolydai ellenőrként, hogy 1883-ban saját kérelmére történő nyugdíjaztatása alkalmából sokévi hű és buzgó szolgálata közben szerzett érdemei elismerésül saját és törvényes utódai részére Ferenc József magyar király a magyar nemességet és a nemesi előnevet díjmentesen adományozta.

Vele azonban nem szakadt meg a tébolyda és a család kapcsolata. Még abban az évben a legfiatalabb Benel fiú, Győző lépett írnokként szolgálatba ugyanott. Sok évvel később, amikor már nem tébolydának nevezték, és nem csak elmebetegeket, hanem más kórban szenvedőket is gyógyítottak falai között, Benel Adél és Gazdy Béla negyedik gyermeke, a 19. és 20. század fordulójának és a 20. század elejének ünnepelt, de mára már méltatlanul elfeledett, tragikus sorsú színésznője, Gazdy Aranka hunyt el itt 1957-ben.

Mindez már a múlt. Az intézményt közel egy évtizede bezárták. Nekünk, kései utódoknak, kiknek majd minden nap mellette visz el az utunk, a fák között felderengő sárga épület láttán a családi múlt emlékei és a sors kifürkészhetetlen útjai jutnak eszünkbe.

Igen, a sors valóban kifürkészhetetlen. Kilencévi keresgélés után egy sok résztvevős lakáscsere folytán kerültünk ide, erre a környékre több mint harminc évvel ezelőtt. Akkor még semmit sem tudtunk itteni kötődésünkről, csak jóval később került kezünkbe az említett házassági anyakönyvi kivonat. A családi múlt kutatásával nem álltunk meg, mára már igen szép eredményeket mondhatunk magunkénak, hiszen egészen az 1600-as években élt őseinkig sikerült eljutnunk. De ez már egy másik történet...

Jelige: Időutazás